

MIQUEL FAÑANÀS

BONASTRUC,
EL JUEU

MIQUEL FAÑANÀS

BONASTRUC,
EL JUEU

COL·LECCIÓ CLÀSSICA
PRIMERA EDICIÓ: FEBRER DEL 2017
© MIQUEL FANÀNÀS SERRALLONGA, 2017
© COLUMNNA EDICIONS, LLIBRES I COMUNICACIÓ, S.A.U.
DIAGONAL, 662-664 – 08034 BARCELONA
ISBN: 978-84-664-2222-2
DIPÒSIT LEGAL: B. 1.246-2017
FOTOCOMPOSICIÓ: VÍCTOR IGUAL, S.L.
CARRER ARAGÓ, 390 – 08013 BARCELONA
IMPRÈS A: LIBERDÚPLEX

www.columnnaedicions.cat

Queda rigorosament prohibida sense autorització escrita de l'editor qualsevol forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra, que serà sotmesa a les sancions establertes per la llei. Podeu adreçar-vos a Cedro (Centro Español de Derechos Reprográficos, www.cedro.org) si necessiteu fotocopiar o escanejar algun fragment d'aquesta obra (www.conlicencia.com; 91 702 19 70 / 93 272 04 47). Tots els drets reservats.

1

En un dia encara força calorós del mes de setembre de l'any 1202, el nen Mossé ben Nahman es va veure obligat a presenciar com cremaven viu l'amic del seu pare, el també jueu Jafudà ben Rovèn. El dia abans, els homes del veguer havien passat per tots els carrers comunicant que l'endemà es faria complir la sentència a mort i que era voluntat del rei que tots els habitants del Call la presenciessin. No eren gaire habituals les execucions públiques, i menys encara que s'obligués la població hebrea a assistir-hi, però en aquella ocasió el ban que es va llegir a tots els carrers i places era prou explícit:

Per ordre del senyor rei es fa saber a tota la comunitat jueva que el proper dissabte es procedirà al compliment de la sentència a mort en la persona de Jafudà ben Rovèn, culpable d'estafa, blasfèmia i heretgia. L'execució tindrà lloc a la plaça de la catedral just davant del temple dedicat a la Verge Maria. En aquesta ocasió es fa avinent que tots els habitants del Call hauran d'assistir-hi per tal que tothom prengui consciència que els camins del mal tenen severes conseqüències.

Quins eren, però, els pecats que havia comès Jafudà ben Rovèn? Un escamot d'homes armats del veguer

l'havien detingut a casa seva un dissabte al matí, just quan començava a clarejar. Era evident que tant el moment de la detenció com, seixanta dies després, el de la seva execució varen ser escollits de manera expressa i conscient, ja que tothom sabia que el sàbat era el dia de descans sagrat dels jueus com el diumenge ho era per als cristians. Quan les autoritats tenien alguna causa pendent amb un jueu i volien humiliar-lo gairebé sempre escollien aquest dia de pregària i descans per a la comunitat hebrea, tant era que es tractés d'una citació judicial, del pagament d'uns delmes o d'una simple notificació administrativa relacionada amb un suposat problema d'empadronament.

En el cas de Jafudà també es va decidir que les accions en contra seu es fessin un dissabte. A banda d'aquest fet, els homes armats, seguint ordres superiors, varen entrar a la casa de manera violenta amb crits, insults i cops de llança perquè així tota la comunitat s'assabentés de la detenció. Els veïns, és clar, alarmats pels aldarulls, varen voler saber què estava passant. Algú, des d'una finestra, va demanar explicacions.

—Ens enduem pres Jafudà ben Rovèn —va contestar el cap de l'escamot armat—. Haurà de respondre davant la justícia de greus acusacions que s'han presentat en contra seu!

—I es pot saber de què s'acusa el nostre veí? —va inquirir una altra veu també des de la foscor d'una altra obertura.

—Ja ho sabreu en el seu moment, però jo de vosaltres no voldria estar a la seva pell! —va cridar el cap dels soldats, que d'aquesta manera va donar per acabada la conversa.

Uns dies després el rabí Samuel Benvenist es va entrevistar amb el bisbe de Girona, Arnau de Creixell, per intentar esbrinar quines podien ser les veritables raons

d'aquella detenció. Tot i que les relacions entre ambdós religiosos no eren gaire cordials, de tant en tant solien mantenir reunions per repassar assumptes de convivència que interessaven a totes dues parts. Les trobades sempre tenien lloc al palau del bisbe, que així mostrava la superioritat del seu rang davant el representant de la comunitat jueva. Normalment, els temes que solien tractar eren els aldarulls que es produïen pels volts del Divendres Sant o del Corpus, les conseqüències dels enfrontaments i les mesures preventives que podia posar-hi l'autoritat eclesiàstica. En aquella ocasió, la petició oficial d'audiència era per tractar d'un possible acord per evitar situacions de violència no desitjades, però en realitat l'interès del rabí Samuel era esbrinar què havia pogut passar perquè les forces del veguer anessin a buscar el seu veí i se l'enduguessin de molt males maneres lligat i humiliat. Als seus seixanta anys el rabí Benvenist ja n'havia vist de tots colors, i més d'una vegada havia hagut d'intercedir ja fos davant el representant del rei o del bisbe mateix en assumptes relacionats amb la cada vegada més difícil convivència amb els cristians. En aquella ocasió, sense saber com ni per què, intuïa que darrere d'aquella detenció hi havia més que un malentès o les tibantors pròpies de dues maneres d'entendre la fe. Coneixia Jafudà des que havia arribat a Girona procedent de Montpeller i s'havia comprat una casa molt a prop de la sinagoga. Era un bon home, complidor de les lleis de Moisès, intel·ligent i treballador i no havia tingut problemes de cap mena amb els de l'altre costat, ni tan sols havia intervingut en cap dels aldarulls que s'havien produït pels carrerons del Call després de la processó del Corpus. Administrava uns vinyers i unes terres de conreu prop de Sarrià i es dedicava a recaptar delmes

i tributs per compte del veguer, unes activitats que sempre havia dut a terme a plena satisfacció de tothom. El rabí no va voler demanar una entrevista amb el veguer perquè aquesta iniciativa corresponia al batlle de l'aljama, Judà Cavaller, i sabia prou bé que es resistiria a fer aquella promesa gestió a prop del representant reial. El batlle Cavaller era un home més aviat poruc, li costava prendre decisions per més senzilles que fossin, i aquesta actitud sovint provocava disputes entre els habitants del Call, alguns dels quals no se sentien ben representats. Certament, havia estat escollit en votació a mà alçada en el transcurs d'una assemblea de veïns que havia tingut lloc tot just feia un any i mig, però ara molts es penedien d'haver-lo elegit. Judà era una bona persona, d'això ningú no en tenia cap dubte, però eren molts els qui opinaven que la seva relació amb la Corona era de total submissió i que, en conseqüència, la comunitat jueva perdia personalitat i, per tant, influència davant el poder. En més d'una ocasió, particularment després d'alguns enfrontaments amb els grups de cristians que demostraven més animadversió cap als jueus, a la comunitat li hauria agradat comprovar com el seu cap civil feia una proclama d'advertiment, anava a trobar el veguer, manifestava la seva protesta i feia, en definitiva, alguna cosa que reafirmés la voluntat dels jueus de voler viure junts i compartir la ciutat però també la seva fermesa davant la intolerància demostrada per alguns exaltats. Però en Judà solia estar més pendent de no perdre la llicència reial que tenia concedida per desenvolupar el seu negoci de préstecs que no pas d'enfrontar-se amb els que podien arrabassar-li el permís i, qui ho sap, la vida. Així que ara el rabí Benvenist es trobava allí, en aquella immensa estança del palau epis-

copal, intercedint per aquell veí a qui els homes del rei havien agafat pres.

—Gràcies per haver-me rebut en audiència, Excel·lència. Sé que sou un home prou ocupat, i per aquesta raó...

El bisbe va interrompre'l amb un gest brusc de la mà.

—Pareu, rabí! Sé per què heu vingut i que l'assumpte que us porta ací no té res a veure amb el tema de la petició formal d'audiència que heu anunciat al meu secretari, però us asseguro que nós no hi hem tingut res a veure, amb la detenció d'aquest jueu. Això ha estat cosa del poder civil, no pas de l'Església.

El rabí ho sabia perfectament, però ara convenia adular el cap de l'Església que havia acceptat de veure'l. No era, doncs, el moment de discutir competències sinó de demanar ajuda.

—Ho sé, Excel·lència, ho sé, però vós sabeu perfectament tot el que passa a Girona i teniu una notable influència davant els homes del rei. Per això apello a vós.

Tenia raó, és clar. El bisbe segurament era la persona més ben informada de tota la ciutat, i era indubtable que la seva influència era decisiva no només en qüestions que tenien a veure amb aspectes religiosos sinó directament amb els temes del poder civil. Un suggeriment del bisbe equivalia a una ordre en tota regla. Tots dos ho sabien, però era evident que el prelat només ho reconeixia quan podia convenir-li, i aquell no era, justament, el moment de fer-ho.

—Sobrevaloreu el meu poder i les meves capacitats, benvolgut rabí, però us escolto.

Aleshores el rabí Samuel Benvenist va confirmar al bisbe que era allí per intercedir pel detingut Jafudà ben Rovèn. Li va dir que no només era una bona persona i un bon veí sinó també una peça cabdal per a l'engranatge

administratiu que feia rutllar la ciutat i, per tant, no era gens prudent per a la comunitat en general, tant la jueva com la cristiana, el seu empresonament.

—Què voleu dir amb això de l'engranatge? Perdoneu la meva ignorància però no recordo aquest tal Jafudà i, per tant, no tinc coneixement de quins serveis prestava a la Corona.

Mentia, és clar que mentia, i el rabí ho sabia prou bé. Jafudà no només recaptava impostos per encàrrec del veguer sinó que també solia fer-ho per compte del bisbat, per bé que aquests pagaven un percentatge de misèria. El coneixia prou bé, però segurament el bisbe devia pensar que ara mateix no era el moment de reconèixer-ho, sinó d'humiliar una mica més el rabí Samuel.

—Potser no en teníeu coneixement —el rabí va optar per ser condescendent—, però Jafudà recaptava impostos i administrava béns, tot dins la més escrupolosa legalitat, és clar. Els seus serveis sempre han estat molt ben valorats i en més d'una ocasió els representants de la cort mateix han lloat la seva tasca. Els homes del rei l'han agafat pres, i ho han fet un dissabte al matí tot sabent que el sàbat és el nostre dia sagrat, una jornada dedicada al repòs, a l'estudi i a glorificar Adonai.

—És el vostre Déu i el vostre dia sagrat, no pas el nostre! —el bisbe va alçar la veu, i amb el puny clos de forma amenaçadora va continuar—, i hauríeu de saber que els homes del rei hi tenen tot el dret del món, o sigui que no em vingueu ara amb romanços! Vós i jo n'hem parlat moltes vegades, d'aquests temes, i, pel que veig, jo devia estar parlant amb una paret.

—Teniu raó, Excel·lència, i us demano disculpes —va concedir el rabí—. Sí, hem parlat moltes vegades dels dies sagrats, dels vostres i dels nostres, i del perquè de

cadascun. Com sabeu, per a nosaltres el dia de repòs comença el capvespre del divendres, en aparèixer la primera estrella al firmament, segons recull el text del Gènesi que diu «hi hagué un vespre i un matí, i fou el primer dia», mentre que en el vostre cas ho desplaçeu un dia després i el repòs el fixeiu en diumenge. Però també recordo que vàrem coincidir que el més important és glorificar Déu i no pas quin dia de la setmana ho fem. No trobeu?

El bisbe Arnau de Creixell era un home piadós, un bon cristià que acceptava la presència a la ciutat de la comunitat jueva però no acabava d'entendre la seva tosuderia de no acceptar la veritat revelada per Jesús. Ho havia discutit moltes vegades amb aquell rabí que ara tenia al davant però no hi havia manera de fer-lo entrar en raó. I el més greu era que massa sovint el jueu es creia estar en possessió de la veritat, ja que, quan parlava, ho feia adoptant una mena de superioritat intel·lectual que el treia de polleguera. La presència del rabí ja començava a cansar-lo.

—Glorificar Déu és important, però també ho és tenir clar qui és aquest Adonai i, per tant, a quin Déu es glorifica, però no vull iniciar ara cap enfrontament dialèctic amb vós que segur que no ens duria enlloc. Heu vingut a interessar-vos pel jueu Jafudà, oi? —En observar que el rabí assentia, el bisbe va prosseguir—. Doncs pel que jo sé els homes del rei l'han detingut sota la greu acusació d'estafa i d'haver-se quedat diners que eren per a la Corona. Crec que també l'han acusat de blasfem, però el que puc confirmar-vos és que ara mateix és a les masmorres de la presó sota custòdia armada en espera de judici.

—Excel·lència, conec en Jafudà i us puc assegurar que aquestes acusacions són falses, tant l'una com l'altra.

—Doncs aneu de testimoni al seu favor quan es faci el judici. Jo no puc fer-li res. Com a molt puc intercedir perquè la vista no trigui gaire a celebrar-se. I us torno a assegurar que nosaltres no hi hem intervingut, entre altres raons perquè tot just s'han començat a constituir alguns tribunals eclesiàstics, però ens falta assentar les bases teòriques i pràctiques del nou sistema organitzatiu per tal d'assegurar-ne el correcte desenvolupament.

Efectivament, l'Església s'estava preparant per disposar d'uns tribunals propis que haurien de tenir com a objectiu principal vetllar per la puresa de la fe cristiana. Feia poc més de vuit anys que el frare dominic Raimon de Penyafort havia rebut del Papa l'encàrrec d'organitzar al territori catalanoaragonès unes estructures jurídiques i administratives semblants a les que havien actuat amb fermesa i contundència contra els càtars i els albigesos. El sant pare era de l'opinió que el mal que havien escampat els càtars amb les seves heretgies i el seu rebuig a les doctrines de l'Església catòlica es podia estendre a qualsevol lloc del món cristià, i per això calia preparar el combat amb instruments adequats. El dominic havia començat a reclutar frares del mateix orde de predicadors amb instruccions precises d'estar amatents a qualsevol indici de penetració del mal entre els habitants dels pobles i ciutats. S'havia demanat ajuda al rei per tal de poder disposar de soldats armats que practiquessin les detencions dels heretges i els blasfems, i s'havien constituït tribunals que ja havien instruït algunes causes. En general, s'utilitzaven les dependències dels convents dominics, on s'habilitaven algunes cel·les de la planta baixa o els soterranis com a masmorres on es procedia als interrogatoris i, quan calia, l'extracció de confessions per via del turment. Tot era encara molt incipient i els casos que s'havien tractat no

deixaven de ser una mena d'assajos per comprovar el funcionament del nou organisme, però tot plegat no feia presagiar res de bo a ulls del rabí Samuel Benvenist. El bisbe es va adonar que el seu interlocutor havia quedat desconcertat, immers en una profunda reflexió sobre el que acabava de sentir, i va optar per donar l'audiència per acabada.

—Sí, benvolgut rabí, potser ara us amoïneu pel que està passant i per les actuacions que emanen de les ordres del veguer, però creieu-me si us dic que potser trobareu a faltar aquesta manera de fer les coses a partir del dia en què puguem tenir la institució inquisitorial en ple funcionament. El Sant Ofici s'ha creat per vetllar per la puresa de la nostra fe cristiana i, com podeu suposar, això entra frontalment en col·lisió amb vosaltres, els jueus. No us estic amenaçant, entre altres raons perquè sé que esteu sota la protecció reial, però, tanmateix, també sé que els dominics que han agafat les regnes d'aquests tribunals voldran fer la seva feina, i a fe de Déu que saben com fer-la. Bé, crec que ja s'ha acabat el temps que us havia concedit. Cada vegada em fatiguen més les audiències i, si m'ho permeteu, ara em retiraré a descansar una estona. Aneu amb Déu.

Quan el rabí Samuel Benvenist va sortir de palau ja tenia clar que allò pintava molt malament. El seu amic Jafudà estava pres a les masmorres del veguer i el bisbe no mouria ni un dit per ajudar-lo. Estava convençut que aquella detenció era com una mena de prova de la nova estructura que s'estava preparant arreu del territori i que, sota el mandat d'un inquisidor general, actuava contra els que anomenaven enemics de la fe. No tenia cap dubte que les proves contra el seu amic o no hi eren o s'havien falsejat de tal manera que es pogués dur a terme un judi-

ci que no podia acabar bé de cap de les maneres. Malgrat tot, en sortir del palau episcopal va decidir provar sort, saltar-se l'autoritat del batlle de l'aljama i apropar-se fins al casal comtal, on el veguer Berenguer Jorba tenia no només la residència oficial sinó també les dependències administratives per a la tramitació de llicències comercials, recaptació de tributs i vistes judicials. El palau era molt a prop de la basílica de Santa Maria, o sigui que no hi tenia res a perdre llevat del temps. I, d'això, n'hi sobrava. Va demanar audiència, va esperar durant una bona estona però finalment el secretari personal del veguer, un homenet baixet i grassonet que responia al nom de Guillem de Cerdanya, va comunicar-li que el seu senyor no podia rebre'l.

—Ho sento però el veguer no us pot rebre. Si voleu, podeu deixar-me una nota explicant el tema que teniu intenció de tractar i jo l'hi faré arribar. Ara mateix està reunit amb els jurats de la ciutat per un assumpte de considerable interès general i m'ha donat ordres expressos que no se'l molesti per a res.

Va deixar-li una nota de cortesia on li deia que s'interessava per l'estat del veí Jafudà ben Rovèn, detingut tot just feia un parell de dies, i en què li demanava si era possible d'entrevistar-se amb el presoner. Va rebre la resposta l'endemà mateix en forma d'autorització signada per poder-lo veure, amb la condició que fos sota la vigilància d'un guàrdia armat.

Tan bon punt va rebre l'escrit que autoritzava la visita, i sense perdre temps, el rabí Samuel Benvenist va presentar-se a la presó, situada als soterranis del palau comtal, just a tocar de les primeres cases del Call. Allí va trobar el seu amic amb un aspecte molt desmillorat, ple de nafres, brut i amb la roba esquinçada. Els peus, descalços i d'un

color morat, evidenciaven que havia estat sotmès a sessions de turment mitjançant el sistema anomenat *braser*. Aquest mètode consistia a mantenir el reu lligat i suspès d'una biga del sostre mentre se li untaven les cames amb greix de porc i s'atansaven o s'allunyaven les brases segons la seva disponibilitat per signar una determinada confessió. No hi havia dubte que al pobre Jafudà li havien aplicat aquell turment, i també era evident que a aquelles altures ja devia haver firmat qualsevol paper a canvi d'acabar aquell patiment. El presoner, tot i el seu lamentable estat, es va alegrar de veure el seu amic i va dibuixar un petit somriure d'agraïment.

—Gràcies per haver vingut, amic meu, que Adonai us beneeixi. A la meva família no li ho han permès. Si us plau, digueu a la meva dona que no pateixi, que estic bé i que resi per mi.

—Us acusen de delictes molt greus, Jafudà. Teniu advocat? Sabeu quan serà el judici?

Però Jafudà només repetia una vegada i una altra que era innocent, que mai s'havia apropiat de diners que no fossin seus i que tot plegat era un complot diabòlic per comprometre'ls a ell, la seva família i tota la comunitat jueva de Girona. No havia pogut resistir el turment i, finalment, havia signat un paper sense ni tan sols haver-lo llegit, cosa que feia pensar que el judici se celebraria al cap de pocs dies. No tenia advocat ni ningú que parlés en la seva defensa.

—Això pinta molt malament, amic rabí, i per això us demano que, si no hi teniu inconvenient, sigueu vós qui em representeu a la vista. Potser no em podreu salvar, però almenys parlareu en nom del nostre poble i sabreu defensar l'honor que els homes del rei ens volen arrabassar.

Efectivament, el judici es va celebrar tres dies després d'aquella trobada entre els dos amics. El rabí Benvenist va presentar un document que l'acreditava com a jurista i, per tant, podia exercir d'advocat defensor. Al veguer no va agradar-li gens ni mica que un religiós assumís la defensa de l'acusat però tampoc podia rebutjar-lo, ja que una decisió d'aquella naturalesa podia arribar fàcilment a oïda de la cort reial i enutjar innecessàriament el monarca. El rei Pere era conegut com el Catòlic, no només per les seves profundes creences religioses sinó també perquè havia fet professió de fe en el compliment de les lleis del regne. Deia que tot es podia fer i tot era possible, però que res es podia considerar vàlid si no era amb l'empara d'una legalitat i d'uns documents que en donessin fe. En una ocasió, la seva dona, Maria de Montpeller, va ser objecte de comentaris maliciosos, obscens i injuriosos per part d'un noble i, malgrat que tothom coneixia la persona que havia llençat les calúmnies i que la reacció més lògica del monarca hauria estat fer-lo empresonar o, fins i tot, ordenar que l'executessin amb celeritat i discreció, el monarca va decidir seguir els passos legals, posar una denúncia a les autoritats civils i anar a judici. El bergant autor dels insults era un vell pretendent de la reina i es va deslliurar de la força només perquè les disposicions legals vigents no preveïen aquella possibilitat i, per tant, va ser condemnat a remar durant quinze anys en una galera, on, per cert, va morir al cap de nou mesos.

El funcionari que va actuar d'acusador en el judici contra Jafudà ben Rovèn va ser Ramon Tornavells, un membre dels jurats de la ciutat elegit pel col·lectiu dels juriconsults. El rabí el coneixia i no era pas mala persona. En alguna ocasió havia actuat com a fedatari en transmissions de béns que afectaven alguna propietat del Call,

i sovint ho feia sense reclamar cap compensació econòmica. Entenia que l'arribada de nous habitants a la ciutat i, per tant, la compra de cases, malgrat que les vendes fossin a favor dels jueus, no era intrínsecament dolenta com sostenien alguns sinó que contribuïa al progrés econòmic i, per tant, al benestar general. En aquella ocasió el veguer Jorba li havia encarregat de fer-se càrrec d'aquella acusació i, naturalment, una petició del representant de la Corona no es podia rebutjar sense tenir una bona excusa. I ell no en tenia cap.

Amb el reu assegut en un banc i custodiat per dos homes armats amb llances es va iniciar la sessió amb la lectura de l'acta d'acusació per part del secretari.

—La Corona acusa el jueu Jafudà ben Rovèn d'apropriar-se de diners del rei, d'estafa continuada, d'injúries i blasfèmies. Provarem aquestes acusacions i demanarem al tribunal la pena més severa perquè serveixi d'escarment i de lliçó per a tothom.

El rabí, que havia acceptat a contracor la seva defensa, no havia tingut temps de preparar un bon discurs, o sigui que va optar per improvisar i rebatre aquell inici acusador amb les armes de l'eloqüència apresada a la sinagoga.

—Amb el permís del tribunal. —Va fer una mena de reverència dirigida al president de la mesa i va continuar—. L'acusació es refereix a aquest home —va assenyalar Jafudà— com *el jueu*, donant entenent que pel sol fet de ser-ho ja ha de ser no només objecte de sospita sinó de culpabilitat. Certament, és jueu, però també és un bon veí d'aquesta ciutat, com podran testimoniar persones de tota edat i condició, jueus i cristians, a qui ha tingut l'oportunitat d'ajudar sense demanar mai res a canvi. L'acusació, senyor president, no provarà res que no sigui un document signat que ben segur s'ha obtingut

després de llargues sessions de turment al cap de les quals tothom admetria el que convingués perquè s'acabés d'una vegada el suplici. Nosaltres creiem que darrere aquesta barroera acusació no hi ha altra cosa que un intent d'enfrontar les nostres comunitats en aquesta ciutat, possiblement sota la instigació d'algun prevere o canonge a qui l'animadversió contra els hebreus fa actuar amb evident traïdoria i mala fe.

—Prou! Us esteu passant de la ratlla, rabí. Us aconsello que no seguiu per aquest camí si no voleu prendre mal.

Presidia el tribunal un membre del Consell de Veueria, el noble Dalmau Puig, jurista de reconegut prestigi però temible quan arribava el moment d'administrar justícia. En els assumptes d'infidelitats conjugals o en els temes de baralles entre veïns solia ser condescendent i aplicava penes molt lleus, sovint un advertiment o un penediment públic, però en els assumptes de robatoris o morts violentes no tenia pietat pel reu i decretava sense dubtar la pena de mort. Darrerament, atès que encara no s'havien acabat d'implantar els tribunals de la Santa Inquisició, li tocava a ell dirimir qüestions que afectaven directament els jueus, i sota l'aparença jurídica d'una acusació de furt li encolomaven casos directament lligats amb les picabaralles religioses. Aquell era, sens dubte, un d'aquells enutjosos assumptes, tot i que no tenia gaire clar si el tema era veritablement una qüestió relacionada amb una estafa i el jueu s'havia embutxacat diners de la Corona o la qüestió tenia obscures intencions polítiques. Fos com fos, havia entès perfectament les paraules del veguer quan va dir-li que s'esperava d'ell una sentència exemplar. Veia aquell pobre home assegut al banc, plorós i desorientat, i tanmateix sentia pena, però tenia les mans

lligades. Ateses les circumstàncies el que calia fer, doncs, era posar en marxa un simulacre de judici, que el secretari aixequés l'acta que s'havia de trametre obligatòriament tant a la cort reial com als arxius de la Corona i enllestir-ho com més aviat millor.

L'acusador va agrair immediatament la interrupció del president del tribunal. La intervenció del rabí donava peu a un debat en profunditat, però ell no tenia cap ganes d'iniciar-lo ja que coneixia el seu contrincant i sabia que, en una discussió sobre temes de rerefons religiosos, segurament tindria les de perdre. Va optar, doncs, per circumscriure el cas a la qüestió del desviament impropï dels diners, tot i que, necessàriament, hauria d'afegir-hi com un agreujant seriós l'acusació de blasfèmia, una imposició afegida que li havia arribat com a suggeriment precis des del palau episcopal mateix i, per tant, no era ni oportú ni prudent eludir-ho. Va presentar el document que l'instructor de la causa havia aconseguit després de cinc sessions de turment, dues mitjançant el torn i tres amb el braser. En aquell paper, Jafudà reconeixia que uns diners recaptats entre els pagesos de les terres de Sarrià no s'havien registrat degudament i ell se n'havia apropiat per a usos personals, però també admetia haver blasfemat contra el Déu dels cristians, amb gravíssimes afirmacions herètiques com ara que Jesús era un impostor i no un messies.

Al seu torn, el rabí va replicar dient que allò que ells concebien com unes afirmacions herètiques no eren altra cosa que la vella discussió que diferenciava les dues religions monoteistes, és a dir, la jueva i la cristiana, entorn de la figura del messies. No es pot considerar una blasfèmia, va dir, allò que forma part d'una lògica confrontació de creences religioses. I en el tema del desfalc de diners, el rabí va poder mostrar els escandalls d'entrades i sortides

que mensualment Jafudà feia arribar al palau reial de Barcelona junt amb els diners que corresponien al diferencial de les dues columnes de l'extracte. No es podia sostenir que hi havia hagut una estafa, va assegurar el rabí, ni per l'historial impecable de l'acusat ni per les suposades raons del furt.

—Així vós penseu que al darrere d'aquesta acusació hi ha un complot de la Corona per enviar aquest jueu a la mort?

El rabí es va adonar que darrere la pregunta de l'acusador s'hi amagava l'afirmació. En aquell precís instant va tenir el convenciment que el cas estava perdut abans de començar. No acabava d'entendre les raons per les quals s'havia parat una trampa al bon Jafudà, però era evident que algunes persones molt poderoses s'havien pres moltes molèsties per instigar aquell estratagema en contra seu. Quan el president del tribunal, Dalmau Puig, va ordenar que el judici s'ajornés fins l'endemà al matí, Samuel Benvenist va decidir passar les hores del vespre a la cel·la del seu amic per explicar-li els seus temors i preparar amb ell una defensa que ja no podria ser d'intercanvi de proves o de testimonis, perquè era evident que la sentència ja l'havien decidit abans de començar aquella farsa del judici.

—Jo ja sóc mort, Samuel, però no permetis que ens humiliïn com a comunitat. Demà reivindica el nostre passat, defensa la nostra voluntat de ser i assenyala el camí d'esperança del nostre poble. D'aquests judicis, se n'aixequen actes i potser algun dia algú les podrà llegir, les donarà a conèixer i les generacions futures podran saber la veritat.

Així ho va fer el rabí Benvenist. Tan bon punt el president va donar-li la paraula, va decidir no contradir les

xifres de sous, unces d'or i lliures de plata que havia esmentat l'acusació i es va llançar directament a la reivindicació pactada la nit abans.

—Amb el permís del tribunal, crec que ha arribat el moment de parlar de nosaltres com a poble en justa defensa del meu acusat.

—No sé com preteneu...

L'inici de protesta de l'acusació va ser aturat immediatament pel president de la sala.

—Prosseguiu, rabí.

—Moltes gràcies, senyor. —Després de dirigir una mirada de complicitat al seu amic, va continuar—. Com és ben sabut, l'any 70 de la nostra era, ocupada Palestina per les tropes de l'imperi romà, destruïda i saquejada la ciutat de Jerusalem, els jueus que varen sobreviure a la catàstrofe es varen veure empesos a marxar de les seves terres. Comença així la diàspora que els acamparà arreu del món però que no extingirà ni les seves creences religioses ni el seu sentiment de pertinença al poble d'Israel.

—I què té a veure amb l'acusació de robatori que estem tractant, si es pot saber? —va protestar l'acusador.

—Calleu! —va ordenar el president Dalmau Puig—. I vós, rabí, prosseguiu.

El rabí va fer un gest d'assentiment, va agafar aire i va continuar la seva dissertació.

—Com deia, tot i la nostra facilitat d'adaptació i la provada voluntat de supervivència, els jueus no som gaire donats a viure aïlladament, sinó que decidim agrupar-nos en petites comunitats preferiblement en nuclis urbans. A Girona ja fa tres-cents anys que hi tenim presència, d'ençà que una colònia agrícola de vint-i-cinc famílies que eren a Vilamarí va decidir venir aquí i dedicar-se a altres oficis i professions. Amb els anys i una

decidida voluntat compartida hem crescut, hem ampliat el Call, hem obert nous comerços i serveis. Ens sentim, senyor, privilegiats, però alhora marginats, ja que, si per una banda som tolerats pels nostres veïns cristians, que gaudeixen dels nostres serveis i es beneficien del nostre comerç, per l'altra som víctimes d'atacs ferotges per culpa de la intransigència d'alguns sectors del cristianisme que no veu amb bons ulls que pugui existir una bona convivència entre les nostres comunitats. Com vós sabeu, president, i de fet també tots els que saben de lletra, fins i tot els ignorants, nosaltres els jueus som considerats *el cofre i el tresor del senyor rei*, és a dir, una font important de rendes del patrimoni privat del monarca, que Déu beneeixi, com ho són els boscos i els prats, els mercats i les fires, les mines i els molins. Hem acceptat aquesta servitud i paguem els delmes i els tributs anyals, així com també els subsidis extraordinaris que, de tant en tant, s'imposen a causa de determinades necessitats de guerra.

—S'havia fet un espès silenci a la sala. El rabí va respirar i va prosseguir abans que al defensor se li acudís trencar la màgia del seu raonament—. Tenim coneixement que l'Església té la intenció de dictar disposicions contràries als jueus i alguns tribunals inquisitorials ja han començat a funcionar en aquest sentit, però ara i ací ens convé ressaltar una vegada més que ens protegeixen la llei i la Corona! Aquest és un tribunal civil i no poden tenir-hi cabuda acusacions que entren de ple en el terreny de la disquisició religiosa com són la blasfèmia o l'heretgia, per altra banda extretes del meu defensat sota turment. Potser sí que va blasfemar, però probablement qualsevol membre d'aquesta sala també ho faria si li posessin un braser ardent sota els peus! —Abans que el president de la mesa el fes callar, va optar per acabar la seva dissertació—. De-

manem, doncs, al tribunal, no només la lliure absolució d'aquest home acusat injustament, sinó tot un pronunciament favorable, les disculpes i una compensació econòmica.

Era plenament conscient de l'exageració en les seves demandes. Des de l'inici d'aquella farsa es respirava l'aire de sentència condemnatòria, tot i que en aquell moment el rabí defensor no podia endevinar si seria a presó o a mort. Per la seva banda, l'acusador va incidir en les seves argumentacions, seguint el fil pactat del desviament de recursos en benefici propi així com les inculpacions d'heretgia i blasfèmia. Finalment, es va donar per acabat el judici i el tribunal, compost pel president Dalmau Puig, els adjunts Pere Gornau i Francesc Margarit i el secretari Pere Dosrius, es va retirar a deliberar. La nova sessió convocada per a l'endemà ja va ser per comunicar la sentència. I no podia ser pitjor.

«Reunit el tribunal de la Vegueria de Girona, compost per Dalmau Puig en la seva qualitat de president, Pere Gornau i Francesc Margarit com a adjunts i Pere Dosrius actuant de secretari, en el cas de la Corona contra el jueu Jafudà ben Rovèn, una vegada escoltats els arguments de l'acusació i la defensa, vistes les proves aportades i després d'una extensa deliberació, aquest tribunal considera que l'acusat és culpable de tots els càrrecs que se li han imputat i, per tant, el condemnem a mort a la foguera, sentència que s'executarà en el termini de tres dies a comptar des d'avui mateix. Atesa la gravetat dels seus crims, moments abans de calar foc a la pira se li tallarà la llengua i se li cosiran els llavis perquè de la seva boca no en puguin sortir blasfèmies contra Déu o els sants».

No per esperada va ser menys dura. Jafudà va rebre la notificació de la sentència amb una aparent tranquil·litat,

però a la nit, sol a la seva cella, va plorar desconsoladament. No temia la mort, però sí acabar d'aquella manera tan ignominiosa i terrible. El rabí va visitar-lo l'endemà mateix i va intentar consolar-lo dient-li que en els dos dies que faltaven per a l'execució de la sentència apel·laria al veguer i, si no se'n sortia, agafaria el cavall, aniria a Barcelona i demanaria de veure el rei en persona.

—No t'amoïnis, amic meu. T'agraeixo de debò tot el que has fet i el que encara penses fer per mi, però no cal que hi esmercis ni temps ni paciència. Que no ho veus? He estat un instrument en mans de les noves disposicions que s'estan imposant arreu del territori comandades per l'orde dels dominics, els quals a través del poder civil han volgut posar en pràctica la ideologia i les creences que impulsen des de fa uns quants anys en allò que anomenen el Sant Ofici. Ara sóc jo, però ja cal que aneu amb compte, perquè em temo que aquests tribunals especialitzats a perseguir l'heretgia com si a les nostres terres s'hagués expandit el catarisme proliferaran i ningú de nosaltres podrà estar segur. Potser el rei és un bon home, no ho sé, però el poder de l'Església el supera i, en aquest cas i en altres casos que segur que vindran, no hi podrà fer res. Benvolgut Samuel, en aquests moments difícils, l'única cosa que et demano és que tinguis cura que a la meva família no li falti res i... —va fer una pausa llarga i va prosseguir— que es pugui netejar el meu nom, que la comunitat dels meus germans sàpiga algun dia que Jafudà ben Rovèn va ser condemnat injustament. Procura que es descobreixi la veritat i fes-la saber, perquè puc jurar-te, i que Adonai em condemni si menteixo, que sóc innocent dels càrrecs que m'han imputat. Algun dia es coneixerà la conxorxa que de ben segur hi ha darrere la meva detenció i el meu judici, i, aleshores, espero que la justa

venjança caigui sobre els que cerquen la meva mort i la ruïna per a la meva família.

El rabí va fer un darrer intent i, com a representant legal de l'acusat, va anar a trobar el veguer. Aquesta vegada el va rebre, tot i que ja va advertir-lo que disposava de poc temps perquè havia d'atendre uns assumptes que eren molt més urgents. Samuel Benvenist va posar-lo al corrent del desenvolupament de les dues sessions del judici així com de la sentència de mort. En nom del condemnat, va demanar-li clemència.

—La comunitat jueva és pacífica i tan sols desitja conviure amb harmonia amb tots els seus veïns. L'execució d'una persona tan ben considerada com Jafudà ben Rovèn ho pot capgirar tot i crec, Excel·lència, que això no és gens bo per a ningú.

—Que per ventura m'esteu amenaçant, rabí?

El representant del rei a Girona era baixet i més aviat plenet, panxa prominent i galtes vermelles. Es deia que solia abusar de la beguda i també dels àpats copiosos. Aquell cop, però, va alçar-se del seient envellutat on havia estat mig repenjat durant tota l'entrevista i es va encarar amb el seu visitant.

—No us admeto aquest to amenaçador! Abans que arribéssiu ja n'estava al corrent, de la sentència, i us puc avançar que no és la meva intenció ni tampoc la de la Corona que represento accedir a la vostra petició de clemència! —Va esbufegar, va respirar profundament i va retornar al seient envellutat, des d'on va continuar replicant a la intervenció del rabí—. Puc concedir que la mort a la foguera potser no és la millor solució i possiblement tampoc serveixi gaire com a escarment, però és la que han decidit els digníssims membres del tribunal, o sigui que ni puc ni vull fer-hi res. No m'agrada fer-ho, però eme-

trem un ban per obligar tots els jueus a assistir a l'execució. A Barcelona ho han fet un parell de vegades i, segons diuen, ha servit perquè es reduïssin els delictes majors i també perquè els jueus abaixessin els fums. Aquí ho farem per primera vegada i ja veurem què passa. Personalment, penso que un espectacle d'aquestes característiques, a banda de requerir tota una organització i despesa suplementària per fer la pira, desplegar homes armats pels voltants de la plaça i fer el trasllat del presoner, és una cosa que ens podríem ben estalviar. Però Barcelona vol espectacle i a fe de Déu que en tindrà. Aneu-vos-en en pau, rabí, i si voleu fer alguna cosa pel vostre amic, pregueu al vostre Déu per la seva ànima.

Així fou com el nen Mossé ben Nahman va haver de presenciar contra la seva voluntat l'execució d'aquell amic del seu pare, conegut i apreciat com un home honest i recte per tota la comunitat jueva, Jafudà ben Rovèn. Varen programar l'execució al matí, a la sortida del sol de dissabte, i d'aquesta manera varen obligar els jueus no només a contemplar la barbàrie sinó a incomplir la llei del sàbat i a renunciar al tradicional àpat d'aquest dia. Efectivament, era costum ancestral que els divendres es cuinés l'*afamí*, una menja feta amb carn magra, ous, cigrons i altres llegums que es deixa dins l'olla col·locada sobre les brases per així mantenir-la calenta per a l'endemà. Pocs jueus varen cuinar *afamí* aquell dia i, els que ho varen fer, segur que no la devien voler tastar després de presenciar com un dels seus moria cremat a la foguera.

Varen portar-lo damunt un carro lligat de peus i mans, el varen descarregar per després enfil·lar-lo al damunt del piló de socs que havien preparat al mig de la plaça i immediatament varen lligar-lo al pal que sobresortia de la pira. Nahman, el pare de Mossé, intentava

tapar els ulls al seu fill de vuit anys perquè no veiés aquella barbaritat que estava a punt de cometre's, però el nen es deslliurava de la pressió paterna i obria uns ulls com unes taronges. Tot i el plor que no podia contenir, el nen va poder comprovar com aquell pobre desgraciat tenia la cara completament ensangonada després que li haguessin tallat la llengua i cosit els llavis amb una mena de cordill gruixut. El pare va adonar-se que el seu fill li estava demanant una resposta a la lògica pregunta del perquè d'aquella bestialitat.

—És un costum bàrbar, fill meu. Diuen que així no hi ha perill que en els darrers instants de la seva vida pugui blasfemar contra Déu i els sants. Com si el pobre Jafudà fos un servent del Mal o un deixeble del dimoni! El que hem de fer, Mossé, és pregar nosaltres perquè Adonai l'aculli al seu Regne.

—Demanem-li també —va dir el nen— que la seva injusta mort algun dia sigui venjada, pare.

Quan varen posar la torxa encesa als flocs al dessota la pira, el pobre Jafudà ja era més mort que viu. No podia cridar perquè li havien tallat la llengua i segellat la boca, però el cert és que mentre el seu cos era pres per les flames gairebé no es va sentir ni un gemec, com si una mà misericordiosa i compassiva se li hagués endut la vida abans que arribessin als seus peus les primeres guspires.

Efectivament, aquell espectacle no va ser ni edificant ni va servir per a gaire res més que per fer niar entre alguns dels presents, particularment de la comunitat jueva, un sentiment que tenia més a veure amb l'odi i el rancor que amb la compassió i el perdó. Una vegada apagades les flames, tothom va retornar a casa seva enmig d'un silenci contagiós. Els jueus varen tornar al Call, varen tancar les portes que donaven accés al barri i es varen reple-

gar a les cases per celebrar un sàbat dolorós que se n'havia endut un dels seus.

El nen Mossé es va quedar tancat tot el dia a la seva petita estança, llegint una vegada i una altra un vell pergamí amb uns fragments de la Torà. No acabava d'entendre del tot el que havia vist amb els seus propis ulls. Un home, amic de casa seva, conegut de tothom, havia estat cremat, sacrificat a la foguera com un animal. El seu pare havia estat parlant amb ell durant molta estona, intentant que aquella visió cruel no l'afectés, però no tenia clar que se n'hagués sortit. Va estar tot el dia estrany, sense voler parlar amb ningú, llegint amb dificultats el pergamí sagrat mentre sentia que a l'altre costat de la paret els seus pares resaven en veu alta, com si aquell fos un sàbat qualsevol. I no, no era un dissabte qualsevol.

Aquell dissabte va ser el dia en què Mossé va deixar de ser un nen.